

Zwartewaterallee 14
8031 DX Zwolle
Postbus 240
8000 AE Zwolle

T 088 888 66 77
F 088 888 66 70

KvK 34 11 09 43
Bank 38 16 41 864

info@projectenltonoord.nl
www.projectenltonoord.nl

Vestigingen: Zwolle,
Drachten, Haarlem,
Wageningen

Rapportage Landelijke Enquête Asbest in de Agrosector

Datum: 14 oktober 2013
versie 3-09

Uitgebracht aan: Landelijk Stimuleringsprogramma Asbestveilige Agrosector
Ruud Hoosemans – programmamanager

Opgesteld door: Projecten LTO Noord
Saskia van Noordt
Wouter Veefkind
Gre de Groot

Voor contact over
dit rapport kunt u
zich wenden tot: ruud.hoosemans@zlt.nl, programmamanager
svnoordt@projectenltonoord.nl, projectleider

INHOUDSOPGAVE

1.	DOELSTELLING.....	6
2.	PROJECT ASBESTENQUÊTE IN DE LANDBOUW.....	7
2.1	Projectresultaten	7
2.2	Doelgroep.....	7
3.	AANPAK	8
3.1	Communicatie.....	8
3.2	Online enquête.....	8
3.3	Steekproefgrootte.....	8
3.4	Reactiepercentage.....	9
3.5	Analyse en rapportage.....	9
4.	RESULTATEN	10
4.1	Soort bedrijf	10
4.2	Bedrijfsontwikkeling	11
4.3	Asbest op het bedrijf.....	12
4.4	Locatie van het asbesthoudend materiaal	13
4.5	Hoeveelheden asbest.....	14
4.6	Isolatie onder asbestdaken (en gevels).....	15
4.7	Aantal stallen / gebouwen met asbest.....	17
4.8	Bouwjaar van de asbesthoudende bebouwing.....	18
4.9	Planning asbest saneren	19
4.10	Redenen voor asbestverwijdering	20
4.11	Belemmeringen voor asbestverwijdering	21
4.12	Verbouwingsplannen	23
4.13	Stimulerende maatregelen voor asbestverwijderen.....	24
4.14	Informatiebehoefte	25
4.15	Financiering	26
4.16	Mogelijkheden lening.....	27
4.17	Fiscale regelingen	30
5.	CONCLUSIES & AANBEVELINGEN	31

5.1	Doelgroepen.....	31
5.2	Asbest op de bedrijven	31
5.3	Isolatie onder dak of gevel	32
5.4	Plannen om asbest te verwijderen.....	32
5.5	Redenen asbestsanering	33
5.6	Ondersteuningsmogelijkheden	33
5.7	Stimuleringsmaatregelen.....	34
5.8	Financieringsmogelijkheden	34
5.9	Aansluiting bij Landelijk Stimuleringsprogramma Asbestveilige Agrosector.....	35

SAMENVATTING

Om inzicht te krijgen in de hoeveelheid asbest in de agrarische sector en de handelingsperspectieven van agrariërs rond asbestsanering, is een landelijke enquête onder agrarische bedrijven uitgevoerd. Er zijn meer dan 20.000 agrarische bedrijven benaderd en 3.255 respondenten hebben de enquête ingevuld. De uitkomsten geven een representatief beeld van de agrarische sector.

Uit de enquête blijkt dat er op 94% van de agrarische bedrijven zich nog asbest bevindt. In totaal wordt de hoeveelheid asbest op daken en gevels in de agrarische sector geschat op 99 miljoen m². 72 miljoen m² hiervan ligt op de daken van stallen en schuren. De leeftijd van de asbestdaken varieert van 20 tot meer dan 50 jaar. Asbestcementdakplaten gaan na 15 tot 20 jaar zichtbaar verweren¹, waardoor asbestvezels in toenemende mate in de omgeving terecht komen. Bijna de helft van de bedrijven heeft isolatie onder het dak of de gevel, die vaak meegenomen moet worden indien asbest gesaneerd moet worden, wat sterk kostenverhogend werkt.

De helft van de bedrijven ondervindt een drempel om asbest te laten verwijderen. Kosten zijn hierin de belangrijkste factor, terwijl –in mindere mate- de noodzaak van saneren in twijfel wordt getrokken. De andere helft van de ondernemers is op korte dan wel langere termijn van plan het asbest te saneren. Gezondheid is daarvoor de belangrijkste reden, daarnaast is de waarde van het onroerend goed van belang en is saneren noodzakelijk bij renovatie of verbouwing.

Bijna drie kwart van de ondernemers geeft aan behoefte te hebben aan ondersteuning, in verschillende vormen, van aanvragen van subsidies tot de totale organisatie van asbestverwijdering. Daarnaast vinden de ondernemers diverse stimuleringsmaatregelen belangrijk, zoals subsidie op verwijdering van asbest, fiscale maatregelen of een sloopregeling.

Een derde van de ondernemers geeft aan subsidie op sanering een belangrijke financieringsmogelijkheid te vinden, daarnaast zijn eigen middelen en een lening van de bank opties. De lening moet wel passen binnen de financieringsmogelijkheden van het bedrijf. 65% van de ondernemers verwacht gebruik te kunnen maken van fiscale regelingen (MIA / Vamil, ...). Minder dan een derde van de ondernemers wil zonnepanelen, en zou daarmee gebruik kunnen maken van de Stimuleringsregeling 'Asbest eraf, zonnepanelen erop'. Nog onduidelijk is hoeveel bedrijven geen mogelijkheden hebben tot financiering van asbestverwijdering.

De uitkomsten van de enquête geven inzicht in de hoeveelheid asbest die nog aanwezig is in de agrarische sector, in de intenties van de agrarische ondernemers over verwijdering van het asbest en wat deze doelgroep belangrijk vindt rond asbestverwijdering. Gezien het huidige tempo van sanering, de plannen van de ondernemers en de hoeveelheid asbest die nog in de agrarische sector aanwezig is, kan gesteld worden dat zonder extra stimulans een asbestveilige agrosector in 2024 niet haalbaar zal zijn.

Dit geeft bestaansrecht aan het Landelijk Stimuleringsprogramma Asbestveilige Agrosector. Met de activiteiten uit het programma kan een *boost* gegeven worden aan het verwijderen van het agrarische asbest. De resultaten van de enquête laten zien dat de in het stimuleringsprogramma opgenomen activiteiten inderdaad belangrijk zijn voor de agrariërs, en geven richting voor het verder uitwerken ervan.

¹ Bron: TNO – Oriënterend onderzoek naar de verspreiding van asbestvezels in het milieu vanuit verweerde asbestcement daken – 28 november 2007

Financierings- en stimuleringsmaatregelen zijn zeer belangrijk om ondernemers te ondersteunen en te stimuleren om asbest te saneren. Het Programma heeft een aanjaagfunctie bij het ontwikkelen van nog niet bestaande maatregelen. Ondernemers kunnen beter geïnformeerd worden over de risico's van asbest, de stimuleringsregelingen én de voordelen die asbestverwijdering kan opleveren. Het is belangrijk dat het Programma hier een voortrekkende rol in speelt. De enquête geeft handvatten om de doelstelling van een asbestveilige agrosector in 2024 te halen. Dit betekent goede voorlichting aan de ondernemers die asbest op het bedrijf hebben én passende regelingen die ondernemers stimuleren om asbest te verwijderen.

1. DOELSTELLING

In 2012 is door diverse partners een plan van aanpak opgesteld om te komen tot een asbestveilige agrosector in 2024: het 'Landelijk Stimuleringsprogramma voor een Asbestveilige Agrosector in 2024'. Aanleiding hiertoe was onder meer een advies van de Gezondheidsraad aan het Kabinet om de normen voor asbest in de leefomgeving flink aan te scherpen. De gezondheidseffecten van asbest bleken namelijk veel groter te zijn dan van tevoren was geschat. Daarnaast heeft het Kabinet het voornemen geuit om het bezit van asbestdaken en gevelpanelen te verbieden vanaf 2024.

Bekend is dat in de agrarische sector nog veel asbesthoudende materialen op de bedrijven aanwezig zijn, zowel op de daken en gevels, als verwerkt in de inrichting. In de loop der tijd zullen door verwerking van de daken en gevelpanelen steeds meer asbestdeeltjes vrijkomen die een gevaar op kunnen leveren voor de agrariër en zijn omgeving.

Het doel van het Stimuleringsprogramma is het informeren, bewustmaken en ondersteunen van individuele ondernemers in de groene ruimte bij het sneller, slimmer en simpeler saneren van asbestdaken en -gevelpanelen. Om versnelde asbestsanering te realiseren op basis van vrijwilligheid, is het nodig om enerzijds meer bewustwording te creëren en anderzijds drempelverlagende instrumenten in te zetten. Een eerste stap hierin is het verkrijgen van inzicht in de handelingsperspectieven van de agrariërs. Daarnaast is het van belang om de feitelijke hoeveelheid asbest op agrarische bedrijven te weten. Hoeveel asbest aanwezig is op agrarische bedrijven is tot op heden steeds een schatting geweest.

Om bovenstaande inzichten te verkrijgen is een landelijke enquête onder agrarische bedrijven uitgevoerd. De resultaten zijn beschreven in deze rapportage. Op basis hiervan kan het Stimuleringsprogramma gericht inzetten op stimulerende maatregelen en het wegnemen van remmende factoren.

2. PROJECT ASBESTENQUÊTE IN DE LANDBOUW

2.1 Projectresultaten

In het projectvoorstel zijn onderstaande punten benoemd als resultaten:

- Een representatieve uitkomst van de asbestenquête;
- Een overzicht van de hoeveelheid en locatie van asbest in de agrarische sector in Nederland;
- Een beeld van de plannen voor asbestverwijdering in de agrarische sector in Nederland;
- Aandachtspunten voor verdere uitwerking van stimuleringsmaatregelen voor versnelde asbestverwijdering;
- Bewustwording van de noodzaak van het verwijderen van asbest.

Door de uitkomsten van de enquête kan vanuit het programma de asbestverwijdering gericht worden gestimuleerd. Daarnaast is er contact gelegd met een groot aantal agrariërs, zodat individueel of collectief direct verder kan worden gegaan met daadwerkelijke verwijdering.

2.2 Doelgroep

Agrarische ondernemers in Nederland, zowel de huidige als gestopte bedrijven, zijn benaderd voor het invullen van de enquête.

3. AANPAK

3.1 Communicatie

Het communicatiedoel was om de doelgroep:

- te stimuleren om de enquête in te vullen;
- bewust te maken van de risico's van asbest.

Om dit doel te bereiken zijn diverse communicatiemiddelen breed ingezet. Persberichten (3 in totaal) zijn verstuurd aan alle media in Nederland: landelijke dagbladen, landelijke radio en TV, regionale media, agrarische media (vakbladen, agrarisch dagblad, e.d.), huis aan huisbladen, gemeentepagina's, nieuwssites op internet (Agriholland), redacties van Nieuwe Oogst, ANWB, etc.. Bestuurders van de LTO-afdelingen zijn op de hoogte gebracht. Er zijn verschillende interviews gehouden met diverse regionale, lokale en vakbladen. Diverse artikelen zijn geschreven door dag- en vakbladen naar aanleiding van het persbericht en persoonlijk contact.

Bij de openstelling van de website en enquête is een persbericht rondgestuurd, en bestuurders en leden van de diverse belangenbehartigers in de land- en tuinbouw zijn op de hoogte gebracht via de website of nieuwsbrief. Een week voor de sluiting van de enquête is een persbericht over de enquête en herinnering voor het invullen van de enquête rondgestuurd naar diverse dag- en vakbladen.

De doelgroep -agrarische ondernemers- is benaderd via het ledenbestand van LTO Noord, de nieuwsbrieven van de ZLTO en ELIO (samenwerkingsverband Arvalis en AB Werkt), via Agrarische Jongeren Kontakten (AJK's) en Agrarische Natuurverenigingen (ANV's) en de Koninklijke Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur (KAVB), en verder via artikelen en persberichten in diverse vakbladen, lokale en regionale kranten. De agrariërs is gevraagd de online enquête in te vullen.

3.2 Online enquête

In samenspraak met de projectgroep is een digitale enquête samengesteld. Deze was beschikbaar op www.asbestenquête.nl. De communicatiemiddelen hebben er voor gezorgd dat 3.255 respondenten de enquête hebben ingevuld. Een voldoende hoog aantal, waardoor de uitkomsten van de enquête als representatief mogen worden beschouwd voor de agrarische sector (zie 3.3).

3.3 Steekproefgrootte

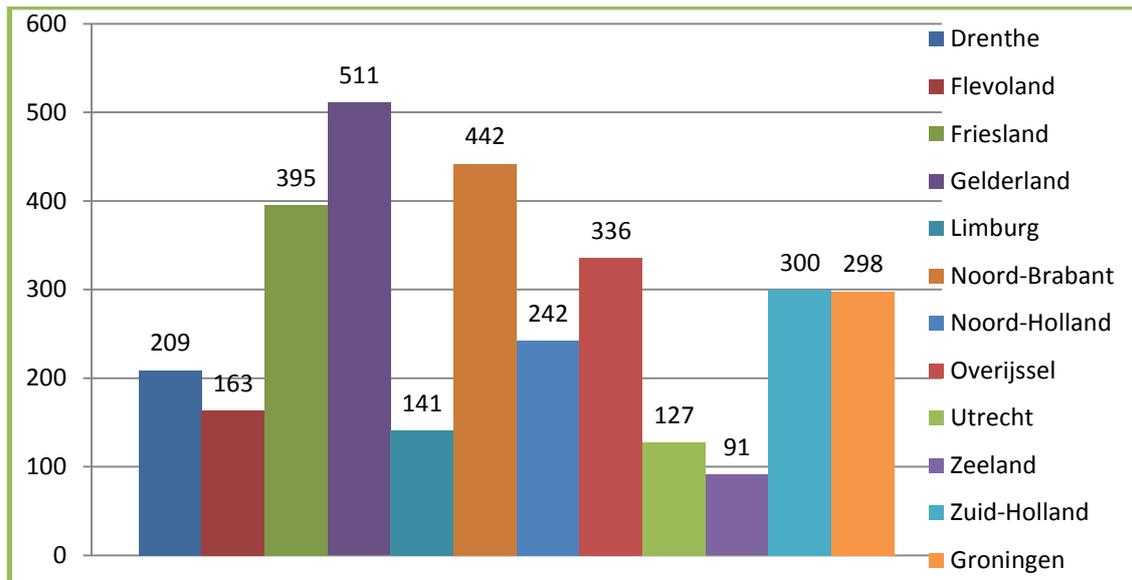
De onderstaande factoren zijn gebruikt om de steekproefgrootte te berekenen.

Grootte van de populatie	20.000 (populaties boven dit getal wijken nauwelijks nog af)
Betrouwbaarheid	95%
Foutenmarge	2%

Vereiste steekproefgrootte: 2.144

3.4 Reactiepercentage

In totaal hebben 3.255 agrarische bedrijven de enquête ingevuld. Op basis van een populatie van 20.000 (de benaderde agrariërs) kunnen we stellen dat het reactiepercentage 16% bedraagt. Onderstaand de verdeling van de respondenten per provincie.

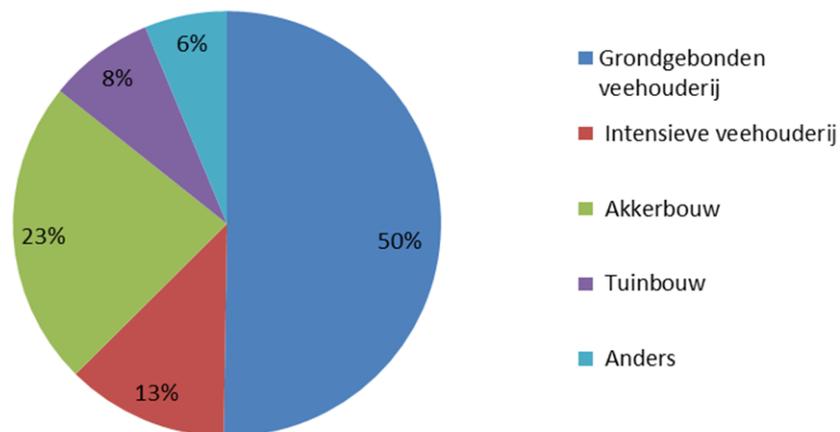
3.5 Analyse en rapportage

De gegevens zijn verwerkt en geanalyseerd, en de resultaten zijn beschreven in deze rapportage. Bij sommige vragen konden meerdere antwoorden gegeven worden. Bij de resultaten daarvan tellen de percentages op tot boven de 100%. De rapportage is het beste leesbaar in kleur.

4. RESULTATEN

4.1 Soort bedrijf

Soort bedrijf

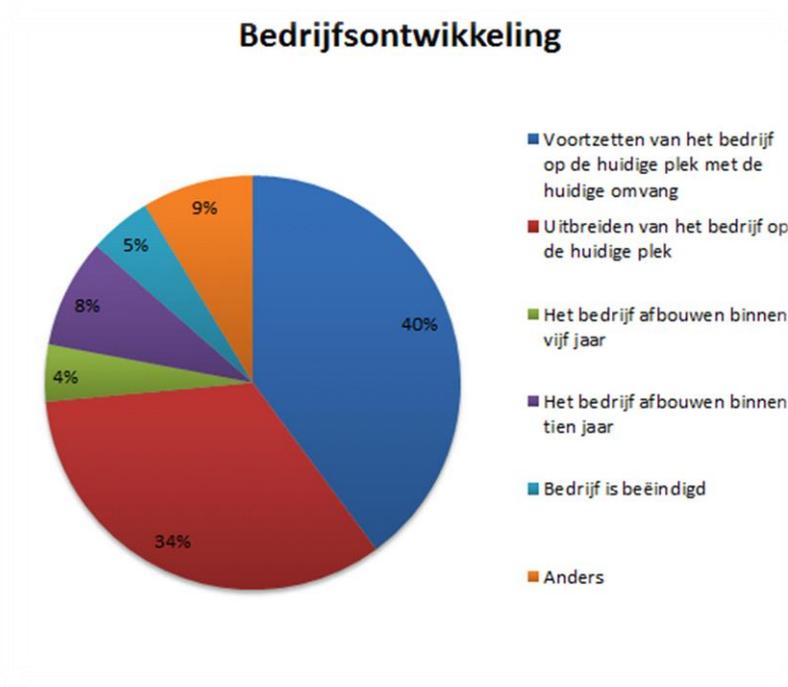
Grafiek 1: Soort bedrijf

De indeling in sectoren is als volgt:

- grondgebonden veehouderij 50%
- akkerbouw 23%
- intensieve veehouderij 13%
- tuinbouw 8%

6% heeft een ander soort bedrijf dan genoemd. Hieronder vallen bloembollenbedrijven, fruitteelt, paardenhouderij, schapenhouderij e.d..

4.2 Bedrijfsontwikkeling

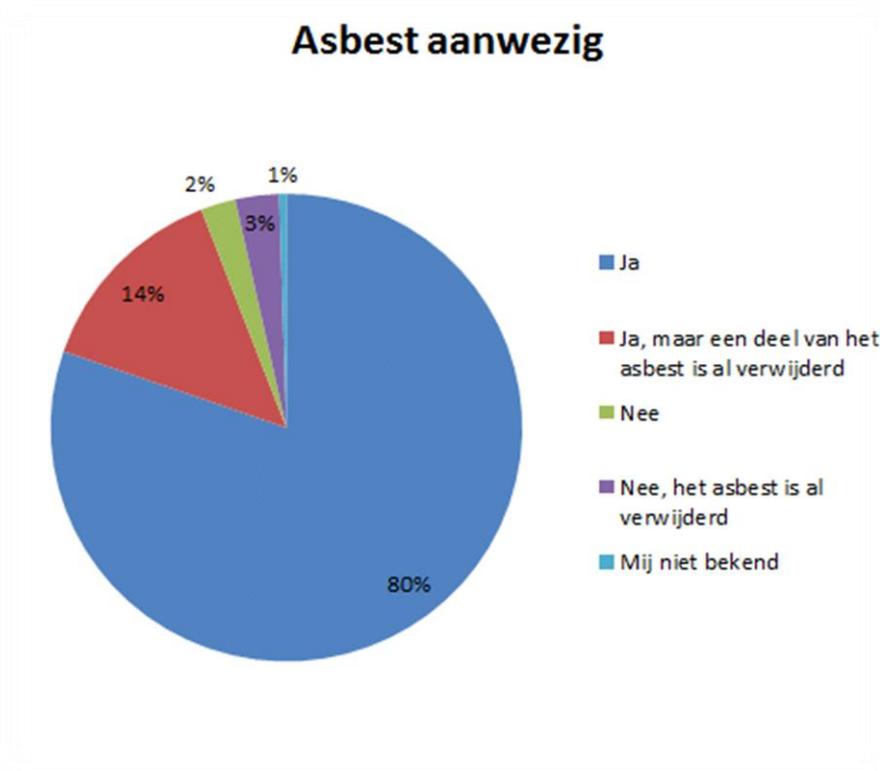

Grafiek 2. Ontwikkeling bedrijf komende 10 jaar

Vragen over de bedrijfsontwikkeling geeft het volgende beeld:

- bedrijf zal worden voortgezet met de huidige omvang 40%
- bedrijf zal worden uitgebreid op de huidige plek 34%
- bedrijf zal worden afgebouwd binnen 5 jaar 4%
- bedrijf zal worden afgebouwd binnen 10 jaar 8%
- bedrijf is beëindigd 5%
- anders 9%

4.3 Asbest op het bedrijf

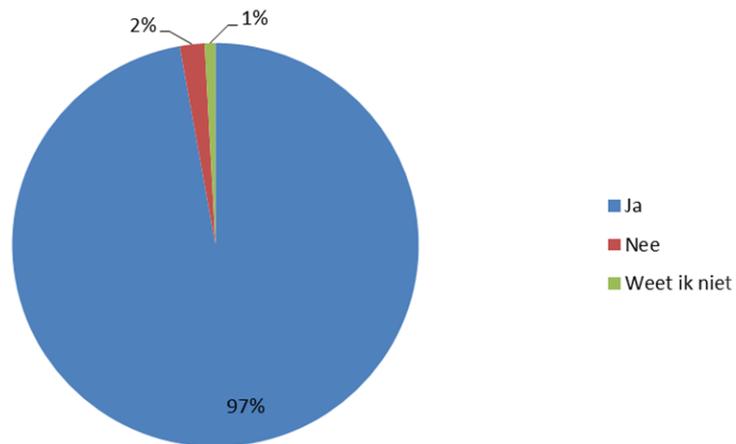
Grafiek 3: Aanwezigheid asbest op het bedrijf

De ondernemers hebben aangegeven dat op hun bedrijf:

- al het asbest nog aanwezig is 80%
- een deel van het asbest al verwijderd is 14%
- al het asbest al verwijderd is 3%
- er geen asbest aanwezig is 2%
- niet bekend is of er asbest zit 1%

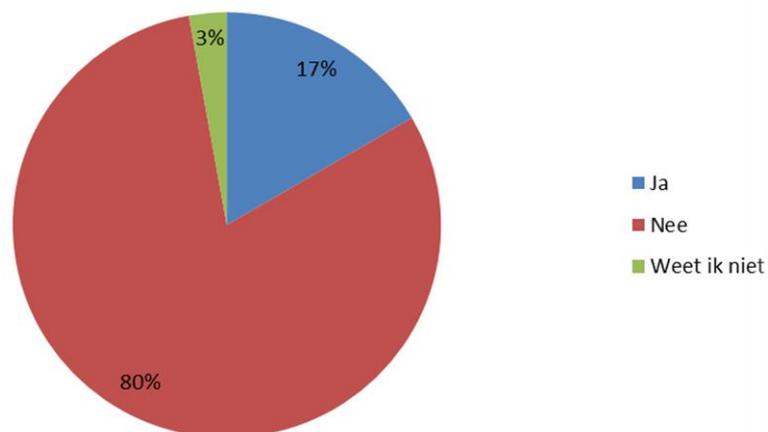
4.4 Locatie van het asbesthoudend materiaal

Asbesthoudende dakbedekking

Grafiek 4: Asbest op het dak

Asbesthoudende gevelbeplating

Grafiek 5: Asbest in gevelbeplating

Op de volgende plaatsen is asbest aanwezig:

- op het dak 97%
- en / of in gevelbeplating 17%

1% van de agrariërs weet niet of er asbest op het dak zit en bij 3% is het onbekend of asbest in gevelbeplating zit.

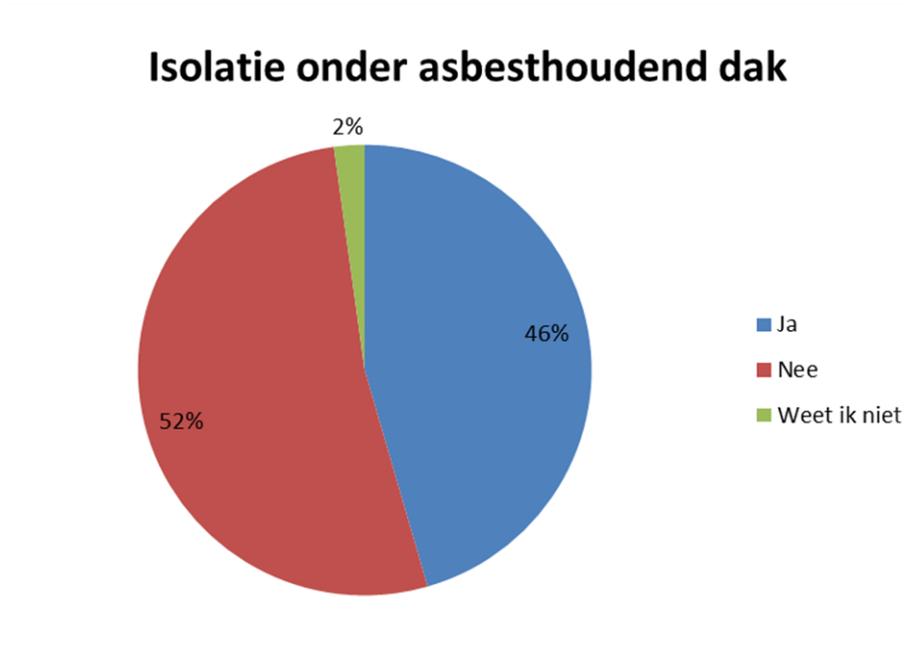
4.5 Hoeveelheden asbest

asbest aanwezig	asbestdak		asbestgevel		totaal
	<i>gem. opp.</i>	<i>totaal</i>	<i>gem. opp.</i>	<i>totaal</i>	
	m ²	m ² x 1000	m ²	m ² x 1000	m ² x 1000
ja	1.151	63.387	416	22.888	86.275
ja, een deel is al verwijderd	888	8.550	410	3.948	12.499
totaal		71.937		26.836	98.774

Tabel 1: Hoeveelheden asbestdak, asbestgevel en totaal in m²

De bedrijven waar al het asbest nog aanwezig is geven aan een gemiddeld oppervlak aan asbestdak van 1.151 m² te hebben. Bij bedrijven waar al een deel van het asbest is verwijderd, is dat nog 888 m². Naar schatting is er in totaal nog 99 miljoen m² asbest aanwezig op daken en gevels van agrarische bedrijven in Nederland (zie berekening in bijlage 2).

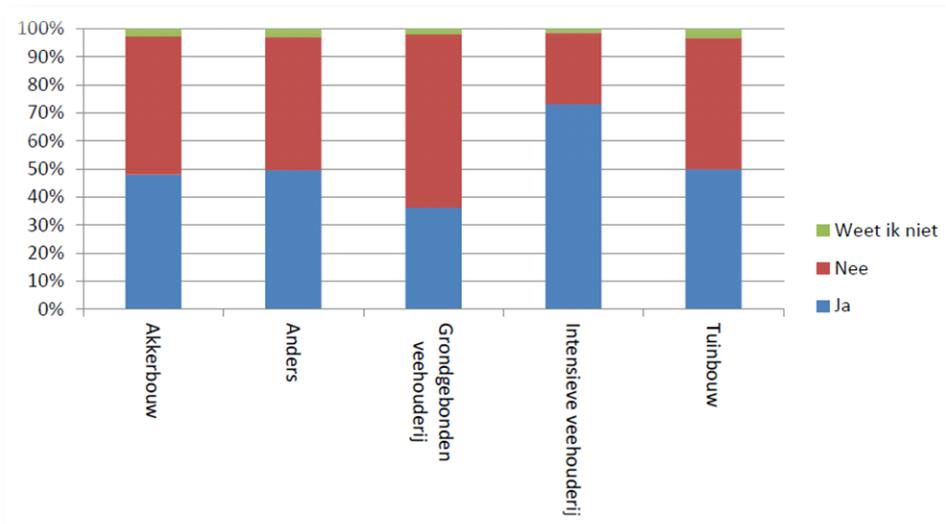
4.6 Isolatie onder asbestdaken (en gevels)

Grafiek 6: Isolatie onder asbesthoudend dak en gevels

Het bedrijf:

- heeft isolatie onder zijn dak of gevel 46%
- heeft geen isolatie 52%
- onbekend 2%

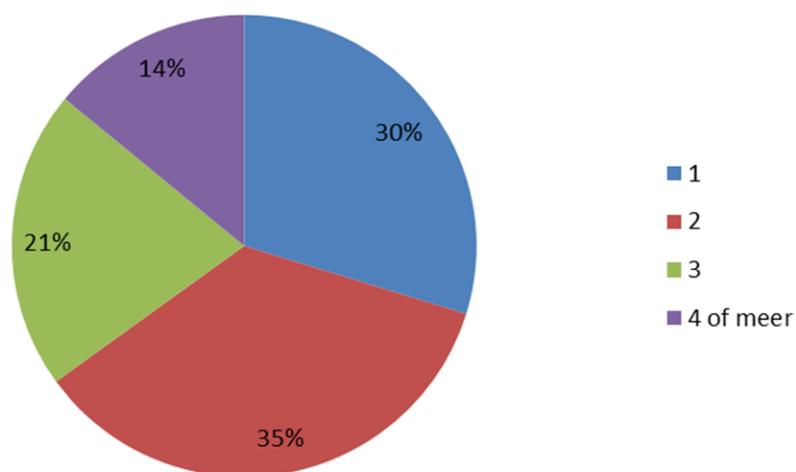
Grafiek 7: Aanwezigheid van dak- of gevelisolatie per bedrijfssoort.

De aanwezigheid van dak- of gevelisolatie per bedrijfssoort is:

- intensieve veehouderijbedrijven 73%
- tuinbouw 50%
- akkerbouw 48%
- grondgebonden veehouderij 36%
- andere bedrijfssoorten 50%

4.7 Aantal stallen / gebouwen met asbest

Aantal stallen

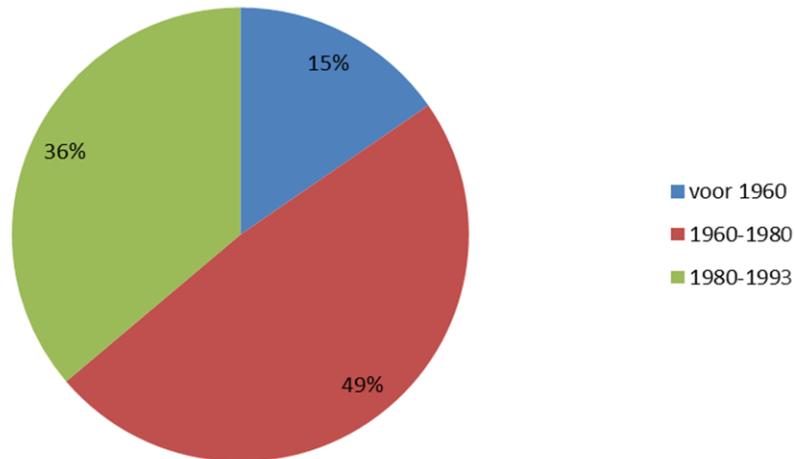
Grafiek 8: Aantal stallen / gebouwen met asbest per bedrijf

Het aantal stallen per bedrijf dat asbest bevat:

- één 30%
- twee 35%
- drie 21%
- vier of meer 14%

4.8 Bouwjaar van de asbesthoudende bebouwing

Bouwjaar van de stal

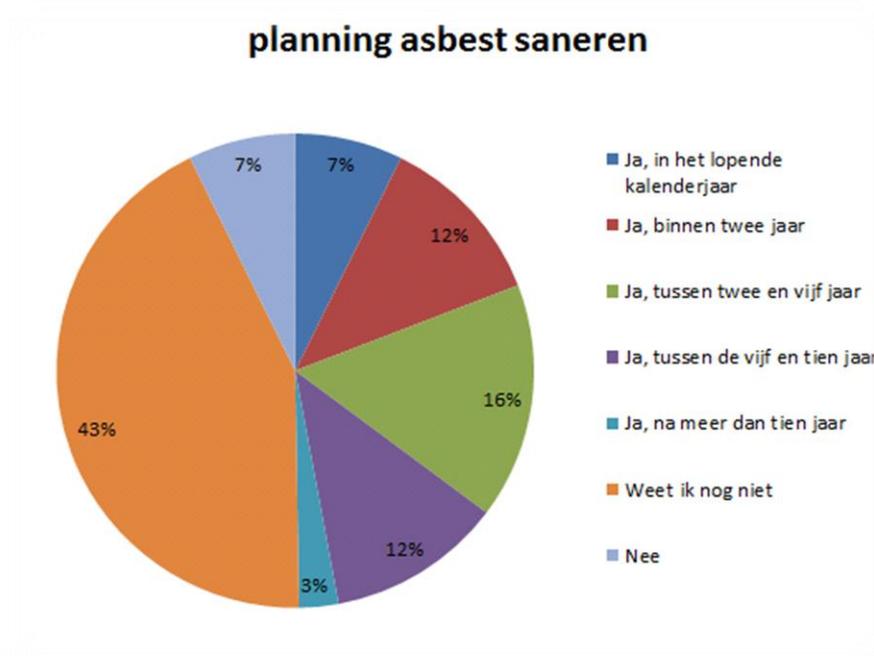

Grafiek 9: Bouwjaar asbesthoudende bebouwing

De bouwjaren van de stallen op de bedrijven zijn als volgt:

- vóór 1960 15%
- tussen 1960 en 1980 49%
- 1980 t/m 1993 36%

4.9 Planning asbest saneren

Grafiek 10: Tijdstip asbest saneren

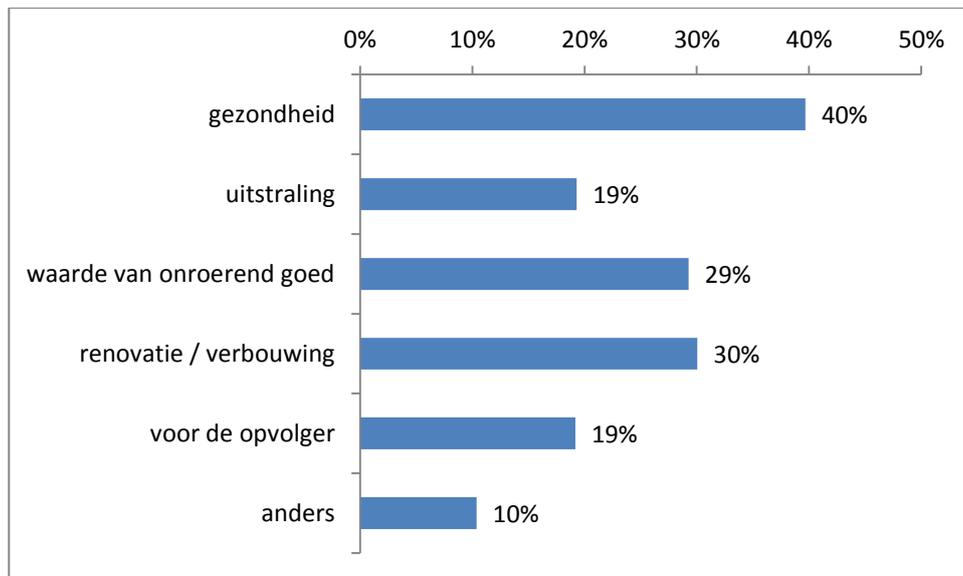
Bij de vraag naar de saneringsplannen van de ondernemers, wordt het volgende aangegeven:

- in het lopende kalenderjaar 7%
- binnen twee jaar 12%
- tussen twee en vijf jaar 16%
- tussen vijf en tien jaar 12%
- na meer dan 10 jaar 3%

- weet ik nog niet 43%
- niet saneren 7%

4.10 Redenen voor asbestverwijdering

Redenen om te saneren die genoemd worden zijn (er waren meerdere antwoorden mogelijk, daarom tellen percentages op tot boven de 100%):

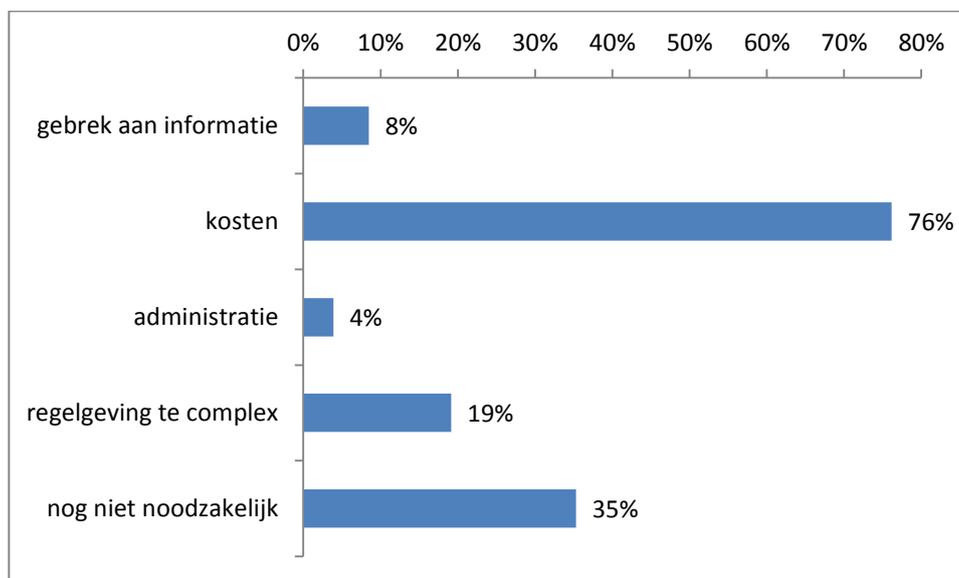

Grafiek 11: Redenen om asbest te gaan saneren

Bij anders wordt onder meer genoemd: omdat het verplicht wordt; lekkage / slechte staat van het gebouw; noodzakelijk om zonnepanelen te leggen.

4.11 Belemmeringen voor asbestverwijdering

De volgende zaken beletten de ondernemer om asbest te verwijderen:

Grafiek 12: Belemmeringen om asbest te saneren

Zijn er zaken die u beletten om asbest te verwijderen?			
	al het asbest aanwezig	deel asbest al verwijderd	onbekend of het asbest is
Kosten	77%	75%	60%
Ik vind het nu nog niet noodzakelijk	8%	14%	0%
Regelgeving is te complex	4%	4%	0%
Gebrek aan informatie	10%	6%	40%
Administratie	1%	1%	0%

Tabel 2: Belemmeringen om asbest te saneren ingedeeld in wel of niet ervaren in sanering

Bovenstaande tabel geeft de verhoudingen aan van antwoorden tussen verschillende groepen ondernemers: degenen met al het asbest aanwezig (80% van de agrariërs); degenen die al een deel hebben laten verwijderen (14% van de agrariërs) en degenen die niet weten of ze asbest hebben (1% van de agrariërs).

Kosten zijn de belangrijkste belemmering voor alle groepen ondernemers om asbest te laten verwijderen. Bij ondernemers die niet weten of ze asbest hebben, is daarnaast het gebrek aan informatie erg belangrijk.

Dit is in mindere mate bij degenen waar al het asbest nog aanwezig is. Bij degenen die al een deel hebben laten verwijderen, is ook van belang dat ze het nu nog niet noodzakelijk vinden.

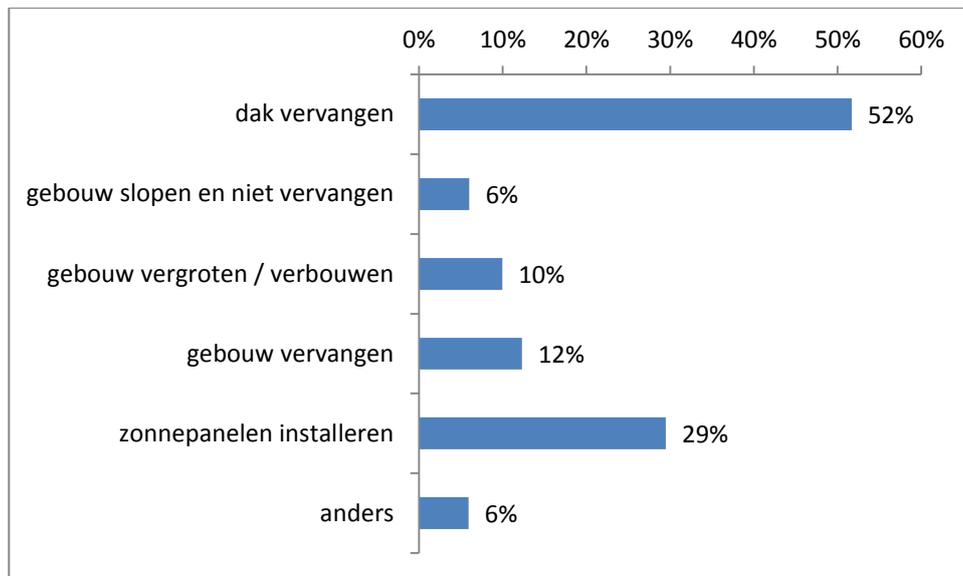
Zijn er zaken die u beletten om asbest te verwijderen?			
	voor 1960	1960-1980	1980-1993
Kosten	76%	72%	50%
Ik vind het nu nog niet noodzakelijk	8%	12%	28%
Regelgeving is te complex	3%	7%	14%
Gebrek aan informatie	11%	9%	4%
Administratie	0%	1%	3%

Tabel 3: Belemmeringen om asbest te saneren ingedeeld in bouwjaar gebouwen

Als de bedrijven worden ingedeeld naar bouwjaar van de stallen of gebouwen, zijn kosten nog steeds de belangrijkste belemmering. De categorie bouwjaar 1980-1993 vindt het daarnaast minder noodzakelijk om te gaan verwijderen (28% van de antwoorden) ten opzichte van de twee andere categorieën (8% en 12%).

4.12 Verbouwingsplannen

De ondernemers geven aan de volgende plannen te hebben bij saneren:

* 'anders' is niet gespecificeerd.

Grafiek 13: Verbouwingsplannen bij saneren

4.13 Stimulerende maatregelen voor asbest verwijderen

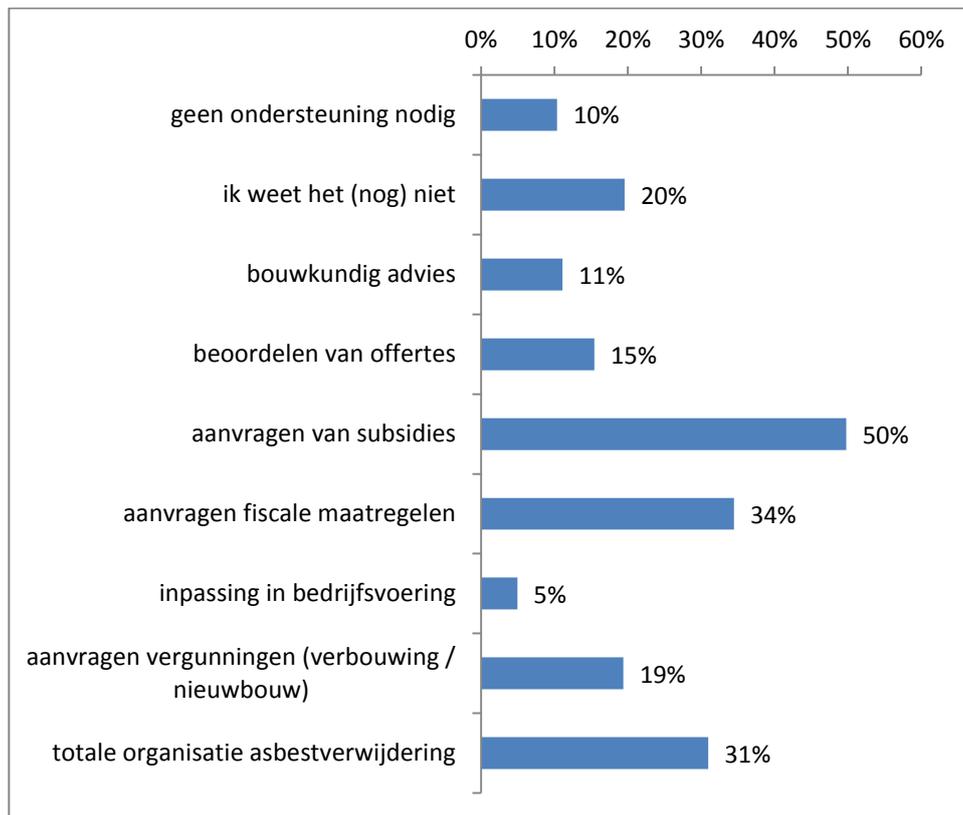
	wel degelijk / in hoge mate	misschien	helemaal niet / een beetje
	%	%	%
Subsidie op verwijdering	90	6	4
Belastingvoordeel (MIA/VAMIL)	68	18	14
Collectieve aanpak asbestverwijdering	68	20	12
Versimpeling procedures gemeenten	60	21	19
Verlagen premie brandverzekering	54	25	21
Behouden van bouwrecht	46	23	31
Vervangen door zonnepanelen	46	26	28
Vervangen door isolatiedak	34	24	42
Sloopregeling	34	21	45
Beloning in de vorm van extra ruimte op het bouwblok	33	21	46

Tabel 4: Belangrijkheid bestaande stimuleringsmaatregelen asbestverwijdering

Bovenstaande tabel geeft aan hoe belangrijk of onbelangrijk de ondernemers bovenstaande maatregelen vinden. Subsidie op verwijdering is voor het grootste deel van de ondernemers van belang, gevolgd door belastingvoordeel en een collectieve aanpak. Iets meer dan de helft heeft belang bij verlaging van de premie voor brandverzekering, behouden van bouwrecht en vervanging door zonnepanelen. Vervanging door isolatiedak, een sloopregeling en beloning in de vorm van extra ruimte op het bouwblok is voor een derde van de ondernemers van belang.

4.14 Informatiebehoefte

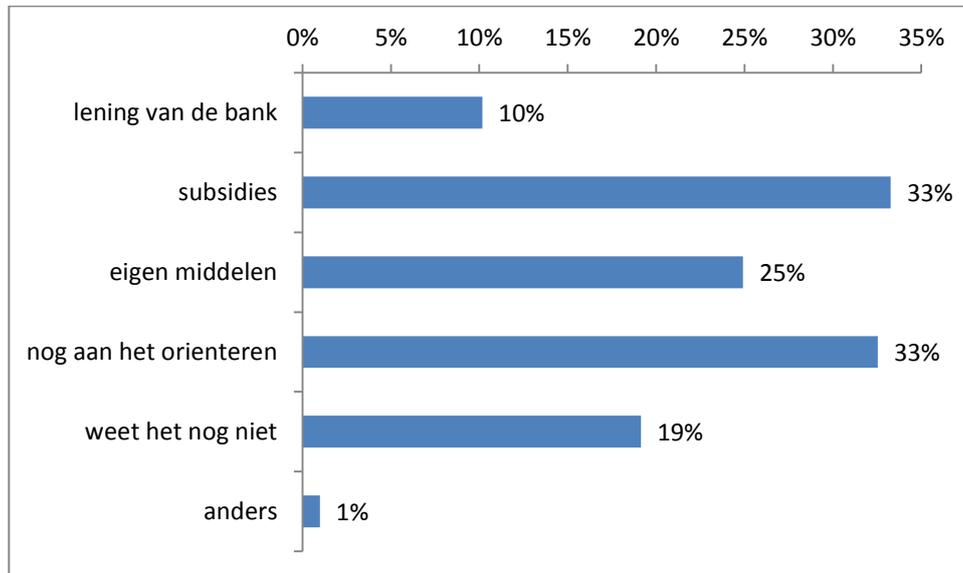
Bij de vraag naar informatiebehoefte wordt het volgende aangegeven:

Grafiek 14: Soort informatiebehoefte bij ondernemers

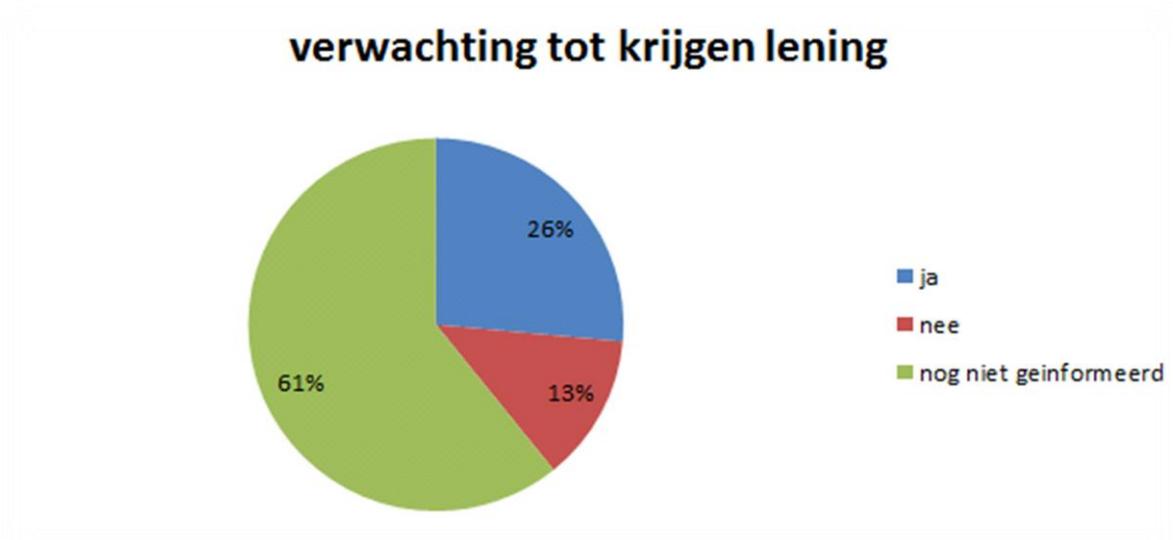
4.15 Financiering

De wijzen waarop de agrarische ondernemers van plan zijn de asbestverwijdering te financieren zijn:

Grafiek 15: Financieringsbronnen asbestverwijdering

4.16 Mogelijkheden lening

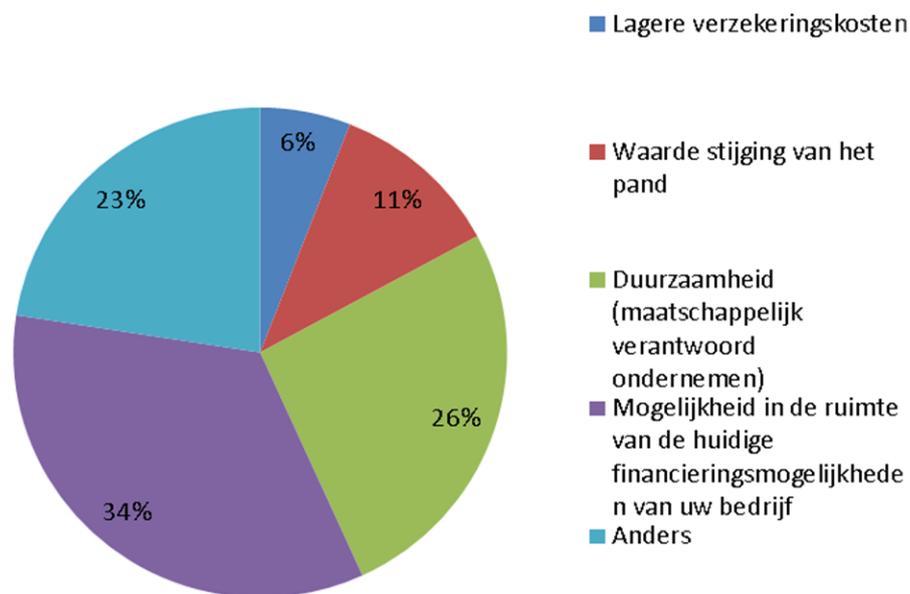
Grafiek 16: Verwachting van verkrijgen lening voor ondernemers die een lening wensen

De ondernemers die een lening willen, verwachten die:

- wel te krijgen 26%
- niet te krijgen 13%

61% heeft nog niet geïnformeerd.

Reden tot het verlenen van een lening

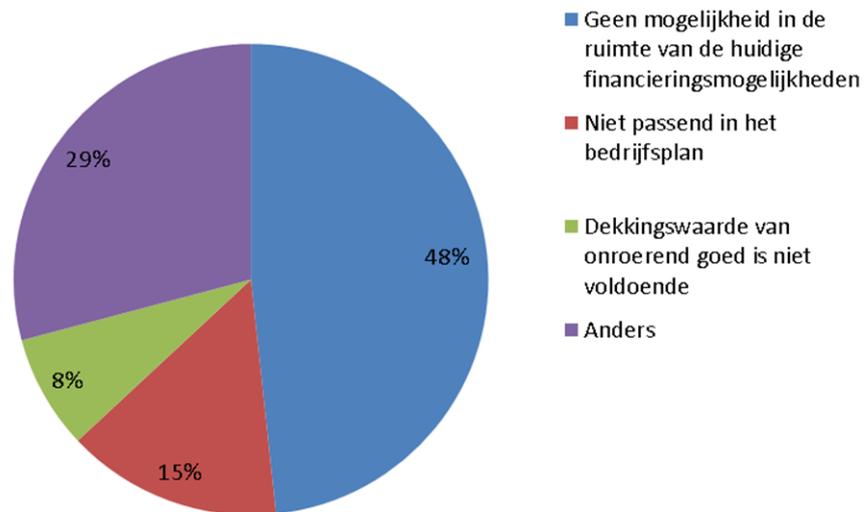

Grafiek 17: Redenen om lening te verkrijgen voor asbestverwijdering

De reden waarom ondernemers een lening verwachten te krijgen is:

- omdat het past binnen mogelijkheden 34%
- vanwege Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen / Duurzaamheid 26%
- andere reden 23%
- waardestijging van het pand 11%
- lagere verzekeringskosten 23%

Reden tot weigeren van een lening

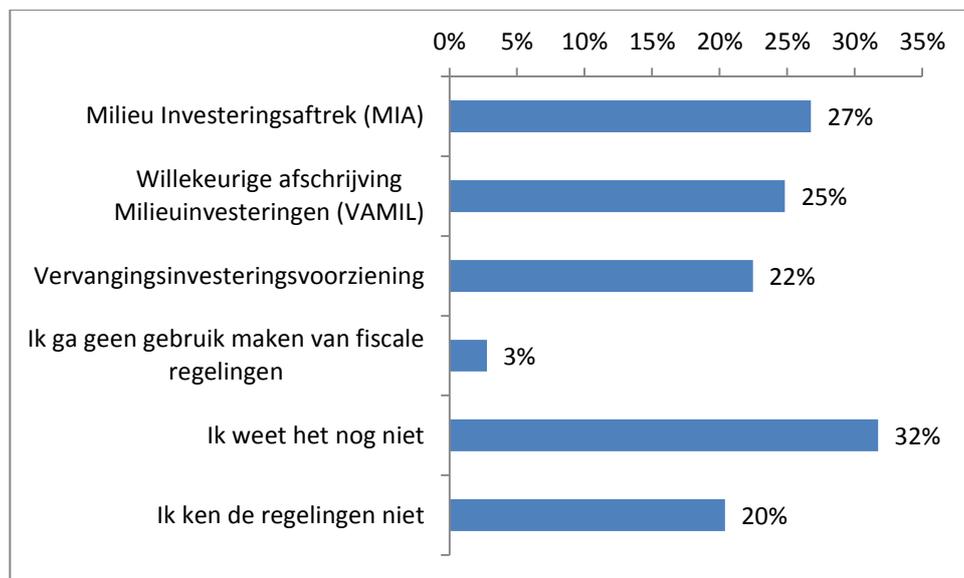
Grafiek 18: Redenen voor weigering van lening door financiers

De reden waarom ondernemers verwachten dat de bank een lening zal weigeren is:

- geen ruimte te hebben binnen huidige financieringsmogelijkheden 48%
- andere redenen (niet gespecificeerd) 29%
- past niet in het bedrijfsplan 15%
- dekkingswaarde van het onroerend goed is niet voldoende 8%

4.17 Fiscale regelingen

De ondernemers verwachten gebruik te kunnen maken van de volgende fiscale regelingen:

Grafiek 19: Verwachting gebruik fiscale regelingen

5. CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

5.1 Doelgroepen

- De helft van de bedrijven heeft als hoofdtek grondgebonden veehouderij. Ongeveer een kwart van de bedrijven heeft akkerbouw. Daarnaast heeft 13% intensieve veehouderij en 8% tuinbouw.
- Ongeveer driekwart van de bedrijven zal worden voortgezet of uitgebreid. 12% van de bedrijven zal op termijn worden afgebouwd, waarvan 4% binnen vijf jaar. 5% van de bedrijven is al beëindigd.
- Het merendeel van de bedrijven (70%) heeft meerdere stallen of gebouwen die asbest bevatten.

Uit de enquête blijkt dat asbest in verschillende landbouwsectoren aanwezig is. Tevens bevindt zich asbest op zowel bedrijven die zijn beëindigd als op nog werkzame bedrijven. Om tot de doelstelling van het Programma te komen, formuleren we de volgende aanbevelingen:

Aanbevelingen:

- Bekijk de mogelijkheden voor een doelgroep benadering: welke wijze van asbestsanering is bijvoorbeeld het meest effectief en efficiënt per bedrijfstak? Ervaringen van al gesaneerde bedrijven kunnen hiervoor als basis dienen. Aandachtspunten kunnen zijn: periode in het jaar, tijdelijke huisvesting van vee en/of machines én consequenties voor het gezin. Vervolgens kan een keuze gemaakt worden of specifieke sectorbenadering noodzakelijk is.
- Bij bedrijven die beëindigd worden of al gestopt zijn, kunnen er andere financieringsmogelijkheden zijn dan voor bedrijven die worden voortgezet.

5.2 Asbest op de bedrijven

- Het resultaat van de enquête geeft aan dat 94% van de bedrijven nog asbest bevat. Daarvan heeft 14% al een deel van het asbest laten verwijderen. Het grootste deel van de bedrijven (97%) heeft asbest op het dak, een kleiner deel (ook) in gevelbeplating (17%).
- Schatting is dat er totaal 99 miljoen m² asbest aanwezig is op daken en gevels van agrarische bedrijven, waarvan 72 miljoen m² op daken.
- Ongeveer de helft (49%) van de stallen en gebouwen met asbest zijn inmiddels 30 tot 50 jaar oud. 36% is tussen de 20 en 30 jaar en 15% is meer dan 50 jaar oud.

Aanbeveling:

- Bijna alle bedrijven in de agrarische sector bevatten nog asbest. Er dient nog veel werk verzet te worden om dit op te ruimen. Na 15 tot 20 jaar neemt bij asbestdaken en -gevels door verwerking het risico op losse asbestvezels op het bedrijf en in de omgeving steeds meer toe. Per bedrijf kan het risico verschillen (bijvoorbeeld mate van verwerking dak, wel of geen goot en aanwezigheid niet hechtgebonden asbest), maar het is evident dat er op termijn iets aan gedaan zal moeten worden. Het Landelijk Programma Asbestveilige Agrosector is dus zeer belangrijk om asbestverwijdering op agrarische bedrijven te stimuleren en de drempels weg te nemen. De resultaten van de asbestenquête helpt het Programma om keuzes te bepalen hoe de doelstelling te bereiken.

5.3 Isolatie onder dak of gevel

- Bijna de helft van de bedrijven geeft aan isolatie onder het asbest dak of gevel te hebben. Geïsoleerde daken komen het meest voor bij intensieve veehouderijbedrijven, ca. 73%, en het minste bij grondgebonden veehouderij (36%). Een aantal soorten isolatie, zoals Tempex en riet, moet in veel gevallen met het asbest verwijderd worden, omdat veel vrijgavebureaus –die bepalen of een stal of schuur asbestvrij is na sanering– niet kunnen vaststellen of er wel of geen asbestdeeltjes zijn achtergebleven in de isolatie na saneren. Daardoor merken ze het materiaal als asbestverdacht aan en moet het als asbestverdacht materiaal afgevoerd worden. De kosten voor sanering worden hierdoor hoger en zijn vaak onverwacht voor de agrarische ondernemer. Voor gordingen onder het dak of hokafscheidingen geldt een vergelijkbaar verhaal.

Aanbeveling:

- Het is belangrijk dat er een richtlijn komt over hoe vrijgavebureaus moeten omgaan met het beoordelen van de isolatie, zodat voorkomen kan worden dat isolatie ten onrechte als asbestverdacht moet worden afgevoerd. Het Ministerie van I&M en Infomil zijn daar mee bezig op het ogenblik.

5.4 Plannen om asbest te verwijderen

- 19% van de ondernemers is van plan om binnen twee jaar asbest te saneren, waarvan 7% in het lopende kalenderjaar. 31% is het op de langere termijn van plan.
- De helft van de ondernemers weet nog niet wanneer hij/zij van plan is te gaan saneren, of is niet van plan te gaan saneren.
- Kosten zijn de belangrijkste belemmering voor alle groepen ondernemers om asbest te laten verwijderen (76%). Een derde geeft aan sanering nog niet noodzakelijk te vinden, voornamelijk bij bedrijven met gebouwen met bouwjaar 1980 tot 1993 en bij bedrijven die al een deel hebben laten verwijderen.
- Door ondernemers die niet weten of ze asbest hebben, wordt daarnaast ook gebrek aan informatie genoemd als belemmering. Dit is in mindere mate het geval bij degenen waar al het asbest nog aanwezig is. In totaal is dit door 8% van de ondernemers genoemd.

Aanbeveling:

- Aangezien de helft van de bedrijven een drempel ondervindt om asbest te laten verwijderen, waarbij 'kosten' de belangrijkste factor is, is het noodzakelijk goed te kijken naar de mogelijkheden van kostenverlaging (collectieve regionale trajecten rond asbestsanering; innovaties in de asbestsanering;...) en van een bijdrage in de kosten (subsidie) waar alle agrariërs gebruik van kunnen maken (niet afhankelijk van het leggen van zonnepanelen bijvoorbeeld).
- Goede en reële informatie en bewustwording over de veiligheid van het asbest op daken en in gevels is ook belangrijk. Per bedrijf zal het verschillen hoe lang de daken en gevels nog 'veilig' mee kunnen. Met het ontwikkelen van 'Asbestveiligplannen' kan hier op ingespeeld worden. Hiermee kan per bedrijf advies gegeven worden over of een dak asbest bevat, de staat van het asbest, op welke termijn het weg zou moeten en hoe dit financieel is te plannen en in te passen.

5.5 Redenen asbestsanering

- 'Gezondheid' is de belangrijkste reden voor asbestverwijdering. Ook de 'waarde van het onroerend goed' en sanering bij renovatie of verbouwing' vinden ondernemers belangrijk. Verder 'voor de opvolger', en 'voor de uitstraling' zijn genoemde redenen. Bij 'anders' (10%) wordt aangegeven dat asbest wordt verwijderd omdat het bijna niet anders kan; genoemd zijn: omdat het verplicht wordt; omdat het gebouw in slechte staat is; omdat er zonnepanelen gelegd worden.

Aanbeveling:

- Gebruik de genoemde redenen voor asbestverwijdering in de communicatieboodschap ondernemers te stimuleren asbest te saneren.
- Benadruk de integrale meerwaarde en kansen van asbestsanering: beter (mooier, duurzamer, energieleverend, beter isolerend) dak; waardestijging pand; lagere verzekeringspremies; lagere energiekosten; meer lichtinval; e.d..

5.6 Ondersteuningsmogelijkheden

- 52% van de bedrijven wil alleen het dak vervangen, 22% wil het gebouw vergroten, verbouwen of helemaal vervangen. 6% wil het gebouw slopen, en 6% iets anders en 29% wil zonnepanelen plaatsen. Het kan zijn dat ondernemers kiezen voor een combinatie van mogelijkheden omdat meerdere antwoorden mogelijk waren. Dus een combinatie van het verbouwen van een gebouw en plaatsen van zonnepanelen is bijvoorbeeld mogelijk.
- Bij de vraag naar informatie- en ondersteuningsbehoefte geeft 10% van de ondernemers geen ondersteuning te willen, 20% geeft aan het nog niet te weten. 70% van de ondernemers heeft wel behoefte aan een vorm van steun.
- Ondernemers die wel ondersteuning willen, geven aan dit te willen bij: aanvragen van subsidies (50%); aanvragen fiscale maatregelen (34%); de totale organisatie van asbestverwijdering (31%); aanvragen van vergunningen bij nieuwbouw / verbouw (19%); beoordelen van offertes (15%); bouwkundig advies (11%); inpassing in de bedrijfsvoering (5%). Bij het versturen van de enquête was de Stimuleringsregeling 'Asbest eraf, Zonnepanelen erop' nog niet opengesteld. Het hoge percentage ondernemers dat hulp wil bij aanvragen van subsidies kan te maken hebben met het op dat ogenblik ontbrekende inzicht in van de voorwaarden van de regeling.

Uit de praktijk blijkt dat er diverse bedrijven en initiatieven zijn die de ondernemers kunnen adviseren en steunen bij hun plannen en behoeften.

Aanbeveling:

- Presenteer de diverse mogelijkheden en gecertificeerde aanbieders overzichtelijk.
- Stimuleer het vormen van een regionaal collectief saneringstraject, waarmee de kosten van sanering omlaag gebracht kunnen worden.
- Ontwikkel een handleiding voor het beoordelen en vergelijken van offertes voor asbestsanering.

5.7 Stimuleringsmaatregelen

- Er zijn diverse stimuleringsmaatregelen genoemd die allen in meer of mindere mate van belang zijn voor de agrariërs (in volgorde van afnemende belangrijkheid): subsidie op asbestverwijdering; belastingvoordeel (MIA/VAMIL); collectieve aanpak asbestverwijdering; versimpeling procedures gemeenten; verlagen premie brandverzekering; behouden van bouwrecht; vervangen door zonnepanelen; vervangen door isolatiedak; sloopregeling; beloning in de vorm van extra ruimte op het bouwblok.

Aanbeveling:

- Bekijk welke maatregelen voor asbestsanering al in uitvoering zijn of in ontwikkeling. Formuleer vervolgens welke stimuleringsmaatregelen nodig zijn / aan te bevelen zijn. Het inzetten op een subsidieregeling voor asbestsanering waar heel de agrarische sector (incl. de beëindigde bedrijven) gebruik van kan maken sluit goed aan bij de behoefte van de ondernemers.

5.8 Financieringsmogelijkheden

- Bij wijze van financieren wordt veel verwacht van subsidies (33%). Daarnaast denkt 25% aan eigen middelen en 10% aan een lening van de bank.
- Een derde (33%) van de ondernemers is zich nog aan het oriënteren op de financieringsmogelijkheden en 10% weet het nog niet. 1% geeft aan asbestverwijdering op andere manieren te willen financieren.
- Van de ondernemers die een lening willen, verwacht 26% die ook te krijgen, 13% verwacht die niet te krijgen en 61% heeft nog niet geïnformeerd.
- Belangrijkste reden om de lening wel of niet te krijgen is het passen binnen de financieringsmogelijkheden van het bedrijf.
- Verdere redenen om een lening te krijgen zijn: vanwege Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen / Duurzaamheid; door lagere verzekeringskosten en waardestijging van het pand. Tevens zijn er andere niet gespecificeerde redenen.
- Andere redenen om een lening niet te ontvangen zijn: past niet in het bedrijfsplan en onvoldoende dekkingswaarde van het onroerend goed. Daarnaast geeft 29% andere niet gespecificeerde redenen aan.
- Een vijfde (20%) van de ondernemers kent de fiscale regelingen niet.
- Ongeveer een derde (32%) van de ondernemers weet nog niet of ze gebruik zullen maken van de fiscale regelingen. Een klein deel (3%) geeft aan geen gebruik te zullen maken. 65% verwacht dus waarschijnlijk wel gebruik te kunnen maken van de fiscale regelingen.
- 29% van de ondernemers zou zonnepanelen willen. Daaruit komt voort dat 71% geen zonnepanelen wil installeren en dus geen gebruik kan maken van de subsidieregeling 'Asbest eraf, zonnepanelen erop'. Degenen die geen winst maken, kunnen ook geen gebruik maken van de MIA en andere regelingen die afhankelijk zijn van winst.

Aanbeveling:

- De financieringsmogelijkheden en fiscale maatregelen voor asbestsanering zijn een belangrijke communicatieboodschap ter stimulering van asbestsanering.
- Bekijk voor welke soort ondernemer de financiering van asbestsaneren een probleem zal zijn.
- Bekijk of er ondersteuning (bijv. subsidie) mogelijk is voor ondernemers die van geen van de andere regelingen gebruik kunnen maken.
- Gebruik bovenstaande informatie om ondernemers te stimuleren om asbest te verwijderen.

5.9 Aansluiting bij Landelijk Stimuleringsprogramma Asbestveilige Agrosector

De uitkomsten van de enquête geven inzicht in de hoeveelheid asbest die nog aanwezig is in de agrarische sector, in de intenties van de agrarische ondernemers over verwijdering van het asbest en wat deze doelgroep belangrijk vindt rond asbestverwijdering. Gezien het huidige tempo van sanering, de plannen van de ondernemers en de hoeveelheid asbest die nog in de agrarische sector aanwezig is, kan gesteld worden dat zonder extra stimulans een asbestveilige agrosector in 2024 niet haalbaar zal zijn.

Dit geeft bestaansrecht aan het Landelijk Stimuleringsprogramma Asbestveilige Agrosector. Met de activiteiten uit het programma kan een *boost* gegeven worden aan het verwijderen van het agrarische asbest. De resultaten van de enquête laten zien dat de in het stimuleringsprogramma opgenomen activiteiten inderdaad belangrijk zijn voor de agrariërs, en geven richting voor het verder uitwerken ervan.

Financierings- en stimuleringsmaatregelen zijn zeer belangrijk om ondernemers te ondersteunen en te stimuleren om asbest te saneren. Het Programma heeft een aanjaagfunctie bij het ontwikkelen van nog niet bestaande maatregelen. Ondernemers kunnen beter geïnformeerd worden over de risico's van asbest, de stimuleringsregelingen én de voordelen die asbestverwijdering kan opleveren. Het is belangrijk dat het Programma hier een voortrekkende rol in speelt. De enquête geeft handvatten om de doelstelling van een asbestveilige agrosector in 2024 te halen. Dit betekent goede voorlichting aan de ondernemers die asbest op het bedrijf hebben én passende regelingen die ondernemers stimuleren om asbest te verwijderen.

Aantal bedrijven met agrarische hoofdtak, per provincie (CBS)

Limburg	4.673
Noord-Brabant	12.167
Flevoland	1.812
Gelderland	11.766
Overijssel	8.454
Friesland	5.587
Zeeland	3.215
Groningen	3.233
Utrecht	2.832
Drenthe	3.645
Noord-Holland	4.691
Zuid-Holland	6.735
totaal	68.810

Berekeningen hoeveelheden asbest

asbest aanwezig	% van agrariërs	agrarische bedrijven in Nederland	asbestdak		asbestgevel		totaal
			gem. opp.	totaal	gem. opp.	totaal	
		<i>aantal agrarische bedrijven (CBS 2012) x percentage</i>					
			m ²	m ² (x 1000)	m ²	m ² (x 1000)	m ² (x 1000)
ja	80%	55.048	1.151	63.387	416	22.888	86.275
ja, een deel is al verwijderd	14%	9.633	888	8.550	410	3.948	12.499
overig	6%	4.129	niet gevraagd		niet gevraagd		
totaal		68.810		71.937		26.836	98.774